

arkeologi

Arkeologisk förundersökning

Kvarteret Skutskepparen

Medeltid & Nyare tid

Fornlämning Nyköping 231:1, fastigheten Skutskepparen 46,
Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län.

Tina Mathiesen

En del av
Landstinget Sörmland

Arkeologiska meddelanden 2011:02

Arkeologisk förundersökning

Kvarteret Skutskepparen

Medeltid & Nyare tid

Fornlämning Nyköping 231:1, fastigheten Skutskepparen 46,
Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län.

Tina Mathiesen

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2011:02

© 2011 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkeologi@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Tina Mathiesen, Patrik Gustafsson.
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01672.
Nyköping 2011

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte & metod 5

Syfte

Metod

Kulturmiljö 5

Nyköpings stad

Resultat 7

Yta A

Yta B

Yta C

Yta D

Utvärdering

Sammanfattning 10

Administrativa uppgifter 11

Referenser 11

Arkiv

Muntlig uppgift

Bilagor 13

1. Schaktplan

2. Plan över schakt & beräknade kulturlager

3. Sektionsritning 1. Yta D

4. Sektionsritning 2. Yta A

5. Fyndlista

6. Dendrokronologisk analys

7. Arkeobotanisk analys

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Undersökningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sörmlands museum har under perioden 2010-11-09 - 2010-11-15 utfört en arkeologisk förundersökning inom delar av fornlämning Nyköping 231:1 (stadslager), fastigheten Skutskepparen 46, Nikolai socken, Nyköpings kommun i Södermanlands län (figur 1).

Förundersökningen utfördes med anledning av att Veidekke Bostad AB avser att bygga bostäder och butiker m.m. inom fastigheten (figur 2).

Beslut i ärendet var fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§, Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m (1st dnr. 431-2548-2010). Kostnadsansvarig var Veidekke Bostad AB.

Projektledare och fältansvarig var Patrik Gustafsson och biträdande fältansvarig samt rapportansvarig var Tina Mathiesen, bägge arkeologer vid Sörmlands museum.

Tidigare undersökningar

Kvarteret Skutskepparen är centralt beläget i det nutida Nyköping. Området var förmodligen ett utkantsområde till staden under större delen av medeltiden och började bebyggas mer intensivt under slutet av 1500-talet och början av 1600-talet. Under 1700-talet var området fullt utbyggt (Pettersson 2004, s. 68 ff).

Ett flertal olika undersökningar i området har genomförts genom åren, där kulturlager från medeltid till historisk tid har framkommit. En större undersökning utfördes 1987-88 inom kvarteret Biografen, beläget strax nordväst om kvarteret Skutskepparen. Resultaten från undersökningen argumenterar för att byggnationen i området tog fart under andra hälften av 1600-talet för att intensifieras under 1700-talet (Andersson 1990).

Inom kvarteret Skutskepparen har också ett flertal mindre undersökningar utförts från 1970-talet till idag. Till största delen har kulturlager och fynd från 1600-talet framkommit, men medeltida kulturlager har också påträffats (Flodin 1996, Folin 1982, Hermelin 2002, Ljung 1992, Nordeman 1981 & 1986).

Syfte & metod

Syfte

Syftet med den aktuella arkeologiska förundersökningen var att inom fyra ytor inom fastigheten, bedöma kulturlagrens omfattning, karaktär, komplexitet och tidsställning inför en eventuell särskild undersökning. Mot bakgrund av att det i närområdet påträffats medeltida kulturlager ska resultatet utgöra ett underlag för vidare bedömning av fornlämningens omfattning och beskaffenhet inom den berörda fastigheten.

Metod

Tre schakt öppnades upp (yta A, B & C, bilaga 1). Till att börja med avlägsnades ytbeläggningen och därefter grävdes ytorna skiktvis ned till ursprunglig marknivå. Schakten fick anpassas till befintliga brunnar och nedgrävda elkablar och liknande. De öppnade ytorna beskrevs i text och dokumenterades genom inmätning, skalritning och digitalt foto. De undersökta ytorna uppgår till sammanlagt 66 m².

Innan undersökningens början kom det till kännedom att det inte var görligt att bryta upp betonggolvet som täckte undersökningsytan (yta D). Utrymmet gick trots det att nå genom en öppning i källarplanets vägg, belägen mellan byggnadens äldre respektive yngre del. Öppningen gav dock endast tillgång till den västra delen av torpargrunden, varför det inte var möjligt att dokumentera den östra delen. Genom en ännu mindre öppning (cirka 0,3 x 0,3 m) kunde trots det ytterligare bevarade kulturlager iaktas i torpargrundens östra del. Därmed kunde en ungefärlig uppskattning av lagrens totala omfattning göras.

Då de bevarade kulturlagren i den västra delen av urymmet var svårtillgängligt belägna, cirka 0,3 meter under betonggolvet, var de inte möjliga att undersöka som planerat. Istället koncentrerades förundersökningen till handgrävning av rasmassor utmed grundmurarna. En sektion frilades och dokumenterades genom skalritning och foto.

Med undantag av rensfynd samlades påträffade fynd in kontextvis. Efter att samtliga schakt undersökts och dokumenterats lades de igen.

Kulturmiljö

Nyköpings stad

Nyköping har tidigt varit attraktivt som handelscentrum. Med en strategisk belägenhet i en skyddad vik vid Nyköpingsåns utlopp i Östersjön och samtidigt lättillgänglig från inlandet, har människor tidigt valt att etablera sig här. Enligt resultat från arkeologiska undersökningar år 2008 och 2010 etablerades Nyköping åtminstone under 1100-talets första hälft och var under 1200-talet en utvecklad stad (Gustafsson & Pettersson 2009 & KN-KUS 09-082, arbetsmaterial).

Det tidigaste skriftliga belägget är från 1250, då drottning Katarina av Folkungaätten testamenterade mark i Nyköping till Gudhems kloster i Västergötland (Karlén 1973, s.14). År 1280 invigdes ett franciskanerkloster på åns södra sida. Staden var då ett etablerat handelscentrum med förbindelser till kontinenten. Periodens omfattande import från bland annat Holland och Tyskland avspeglar sig tydligt i den stora mängd importerade keramik som påträffats vid arkeologiska undersök-

Figur 2. Utdrag ur Nyköpings primärkarta med undersökningsområdet (grönt), Nyköping 231 (röd linje) & närbelägna kvarter. Skala 1:4000.

ningar inom det medeltida stadsområdet. Med tiden kom Nyköping att bli en viktig medeltida handelsstad i Sverige, vilket lade grunden till stadens fortsatta tillväxt och expansion.

Den tidigaste kända kartan över Nyköping brukar dateras till andra hälften av 1600-talet. Kartan visar det planerade nya gatunätet tillsammans med det äldre, vilket sannolikt har sitt ursprung i den medeltida kvartersindelningen (LMS akt nr C57-1:1). Undersökningarna av de medeltida tomterna i kvarteret Åkroken 3 under år 2010 har också bekräftat att kvartersindelningarna verkar sammanfalla (KN-KUS09-082, arbetsmaterial).

Nyköping drabbades av två stora stadsbränder åren 1665 respektive 1719. Efter bränderna behövde staden byggas upp snabbt igen och för att dra till sig arbetskraft infördes därför skattelättnader, vilket gjorde att Nyköping expanderade kraftigt under dessa perioder (Bergström okänt år, s.6).

Resultat

Inom den berörda fastigheten öppnades tre schakt upp, yta A, B och C. Därtill genomfördes ett dokumentationsarbete i den del av fastigheten som är uppförd på torpargrund, yta D.

Yta A

Förundersökningen inleddes i Västra Kvarngatan där ett 6x1,2 meter stort och 1,4 meter djupt schakt öppnades intill fastighetens norra sida. En sektionsritning upprättades över den norra schaktväggen, mot Västra Kvarngatan. Fyllnadsmassor samt omrörda lager grävdes med maskin ned till opåverkad marknivå.

Schaktet bestod till största delen av omrörda lager från senare och historisk tid samt fragmentariska spår från tidig historisk tid. I vissa av lagren påträffades keramik av en typ som kan dateras till slutet av 1500-talet och första hälften av 1600-talet. Det är tänkbart att bevarade kulturlager kvarstår längre norrut, i nuvarande gatumark.

I lager 9 (bilaga 3), tolkat som ett raseringslager, framkom ett flertal fragment yngre rödgods. Några av dem (F23, 24 & 25) har en invändig och utvändigt blyglasyr av en typ som kan dateras till 1600-1700-tal (bilaga 5). Vidare påträffades ett fragment av yngre rödgods (F22) av en äldre typ som generellt brukar dateras till 1500-tal (muntligen Bäck). Utöver nämnda keramik framkom även stengods från Westerwald, vilken är relativt vanligt förekommande i Sverige under perioden 1560-1640. Westerwaldkeramik har till exempel påträffats vid utgrävningar i kvarteret Svalan i Stockholm år 1991 och har där daterats till tidsskedet

1560-1580 (Johansson 2006, s.77). Även om keramiken inom yta A påträffades i omrörda lager, ger det en fingervisning om att aktiviteter förekommit på platsen vid denna tid.

Yta B

I Brunnsgränd, utmed fastighetens västra fasad, öppnades ett 9x1,2 meter stort och 1,55 meter djupt schakt. Fyllnadsmassor och omrörda lager grävdes med maskin ned till opåverkad marknivå. I schaktet framkom endast omrörda rasmassor från senare tid. Inget av arkeologiskt intresse observerades.

Yta C

På fastighetens innergård upptogs ett 8x6 meter stort och 1,42 meter djupt schakt. Schaktet var kraftigt stört av flera nedgrävningar för kablar samt en stor kulvert. Det var därför endast möjligt att undersöka en mindre del, vilket gjordes genom handgrävning i plan av en cirka 1,5 x 1 meter stor yta i schaktets botten. Här framkom tre delvis fragmentariska trästockar, cirka 0,25 meter breda och cirka en meter långa (se figur 3). Stockarna kan vara lämningar efter en träbroläggning eller ett trägolv av något slag, men det är svårt att uttala sig säkert om detta. Vid undersökning av stockarna visade det sig att de var lagda jämsides i en riktning som delvis sammanfaller med det äldre gatunätet på 1600-talskartan (LMS akt nr C57-1:1). Träläggningen var lagd direkt på grå kulturpåverkad silt, vilken tolkas som den äldsta marknivån i området.

Prover från virket skickades för dendrokronologisk analys, men materialet var för fragmentariskt för att möjliggöra en analys (bilaga 6). En arkeobotanisk analys kunde däremot genomföras av jordprover tagna i anslutning till trästockarna. Analysen visar bland annat att ytan utgjorts av en utomhusmiljö (se bilaga 7).

Keramiken som påträffades i yta C består till största delen av yngre rödgods från 1600-talet, varav enstaka fragment kan vara från slutet av 1500-talet (bilaga 5). Bland dessa är ett fragment av ett silkärl (F17) av en typ som förekommer under slutet på 1500-talet (muntligen Bäck). Ett annat intressant fynd är ett fragment av yngre svartgods (F14) som kan vara från en *Jydepotte*. Dessa tillverkades i Danmark från 1500-talet och fram till 1900-talet och spreds till Sverige under 1500- och 1600-talet (Johansson 2006, s.91). Typen är mindre vanlig i denna del av landet (muntligen Bäck). Ovan nämnda fynd utgörs dock av rensfynd från omrörda lager och kan därför endast indikera mot föreslagna tidsperiod. Däremot framkom två fragment yngre rödgods mellan trästockarna; en bottendel av ett blyglaserat fat (F27) som kan vara från första hälften av 1600-talet (muntligen Bäck) och ett rörskaft från en trebensgryta (F28). Sammantaget tyder keramikfynden på att platsen nyttjats under första delen av 1600-talet.

Yta D

Då det kunde konstateras att de bevarade kulturlagren i inom yta D inte var möjliga att undersöka koncentrerades arbetet till handgrävning av rasmassor utmed grundmurarna. Murarna visade sig vara nedgrävda genom kulturlagren ned till orörd mark, med ett cirka 1,5 meter brett invändigt frischakt (se figur 7). Detta gjorde att en nio meter lång sektion genom kulturlagret kunde rensas fram längs med den södra innerväggen.

I sektionen iaktogs flera markhorisonter, varav de yngsta troligen kan knytas till aktiviteter från sent 1800-tal, medan de äldsta går tillbaka till 1500-talets andra hälft. Ett av de översta skikten bestod av en kullerstensbeläggning. Strax öster om denna syntes ett syllstensfundament. Detta är sannolikt rester efter en byggnad som återfinns på 1888 års karta över Nyköping (SMA, Karta över Nyköping). Under syllstenarna framkom flera olika skikt av marknivåer som syntes i form av sandlager. Därtill fanns ett flertal lager som innehöll keramik och tegelkross (bilaga 3, lager 4, 5, 7, 9, 11, 12, 26, 27, 28, & 31). Längre ned i sektionen observerades bland annat två tydliga brandlagerhorisonter. Vidare syntes två stockar mot sektionens botten, vilka förmodligen ingår i någon form av konstruktion (bilaga 3). En bit av den ena stocken analyserades dendrokronologiskt. Materialet har inte kunnat dateras exakt, men föreslås ha fällts under första hälften av 1600-talet (bilaga 6).

Stockarna är belägna under det understa brandlagret och det är rimligt att anta att brandlagren är spår från Nyköpings två stadsbränder år 1665 respektive 1719 (bilaga 3, lager 9, 13 & 14), vilket stämmer överens med den dendrokronologiska dateringen. I botten av sektionen syntes den äldsta marknivån som består av ett tunt siltigt skikt (bilaga 3, lager 17).

Kulturlagren inom yta D uppgick till en tjocklek om cirka 1,2 meter. Av denna mängd beräknas cirka 0,7 meter utgöras av kulturlager från 1500-1600-tal. Den totala mängden kulturlager i den västra delen uppskattas uppgå till cirka 43 m³ inom en cirka 9x4 meter stor yta. Utrymmena i östra delen, som inte kunde dokumenteras, kan antas innehålla en minst lika stor mängd kulturlager. Detta ger en ungefärlig uppskattad mängd 1500-1600-talslager av 65 m³ (figur 6 & bilaga 2).

Liksom i de övriga undersökta ytorna består även här största delen av keramikfynden av yngre rödgods (bilaga 3). Ett keramikfragment (F21) som skulle kunna utgöras av pottkakel påträffades i lager 12, ett siltigt destruktionslager (bilaga 3). Pottkakelugnar introducerades i Norden under medeltiden och ur dessa utvecklades under 1400-talet rumpkakelugnar. Båda ugnstyperna användes parallellt under en lång tid och pottkakelugnarna förekom oftare i enklare bostadshus. Under 1600-talets mitt verkar pottkaklet ha gått ur bruk (Århem 2006, s. 115).

Figur 3. Trälägningen i yta C. Fotot är taget från söder. Foto: Patrik Gustafsson år 2010, Sörmlands museum.

Figur 4. Östra delen av sektionen inom yta D. Fotot är taget från söder. Foto: Patrik Gustafsson år 2010, Sörmlands museum.

Figur 5. Keramik i urval. Ovan från vänster: fragment av silkärkl (F17), fragment av äldre typ av yngre rödgods (F22), fragment av pottkakel (F21). Nedan från vänster: fragment av Westerwaldkeramik (F33), fragment av Jydepotte (F14), fragment av yngre rödgods (F42). Foto: Tina Mathiesen år 2011, Sörmlands museum.

Keramik framkom även i det äldsta lagret (bilaga 3, lager 17) och består av ett fragment av rödgods (F9) med grön invändig glasyr. Godset ser ut att kunna vara av en äldre typ som kan dateras till 1500-tal (muntligen Bäck).

Utvärdering

De arkeologiska insatserna fördelades på tre schakt samt dokumentation av kulturlager under delar av byggnaden. De undersökta ytorna uppgår till sammanlagt 66 m². Inga kulturlager kan förväntas kvarligga inom den del av byggnaden som är konstruerad med ett källarplan.

Schakten i ytorna A, B & C uppvisade inga eller knappa rester av kulturlager. En fragmentarisk rest av en förmodad träläggning som påträffades i yta C är undersökt och borttagen. I övrigt bedöms fastighetens innergård som kraftigt störd och omgrävd och inga övriga bevarade spår av kulturlager eller lämningar kan förväntas här.

Yta D visade på störst arkeologisk potential. Här observerades en stor mängd bevarade kulturlager med keramik från 1500-1800-tal, och det är inte osannolikt att även konstruktioner finns kvar. Grundmurarna är nedgrävda i kulturlager med långsgående frischakt vilket har medfört att kulturlagren bevarats mellan murarna. Det är rimligt att anta att även resterande utrymmen som inte var möjliga att dokumentera vid undersökningstillfället, är uppbyggda på samma sätt.

Utifrån mängden observerade kulturlager i yta D, gjordes således en uppskattning över mängden kulturlager som kan förväntas vara bevarade i resterande utrymmen (se figur 6 & bilaga 2). Av dessa bedöms lagren från 1500-1600-tal som mest intressanta, då kunskapen om den tidigaste fasen i denna del av staden är bristfällig.

Sammanfattning

Sörmlands museum har under perioden 2010-11-09 – 2010-11-15 efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning inom Nyköping 231:1 (stadslager), Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Undersökningen utfördes med anledning av att Veidekke AB avser att bygga bostäder och butiker m.m. inom fastigheten Skutskepparen 46.

Det kunde konstateras att det i yta A finns omrörda lager från historisk och senare tid. Vidare påträffades några få fragmentariska rester av kulturlager i schaktets botten med keramik som kan dateras till andra hälften av 1500-talet. I yta B påträffades inget av arkeologiskt intresse.

Yta C innehöll, liksom yta A, relativt fragmentariska spår av kulturlager. I botten av schaktet framkom där-

	K-lager 1500-1800-tal (m ²)	K-lager 1500-1800-tal (m ³)	Uppskattad volym 1500-1600-tal (m ³)
Rum 1. Dokumenterade kulturlager (9 x 4 m)	36	43	25
Rum 2. Observerade, ej dokumenterade kulturlager (6 x 5 m)	30	36	21
Rum 3. Okänd, uppskattad mängd kulturlager (6 x 2,5 m)	15	18	10
Rum 4. Okänd, uppskattad mängd kulturlager (2,5 x 1,5 m)	4	5	3
Rum 5. Okänd, uppskattad mängd kulturlager (3 x 2,5)	8	9	6
Totalt	93	111	65

Figur 6. Beräknad och uppskattad mängd arkeologiskt intressanta kulturlager. Siffrorna i kolumn 3 är baserade på 0,7 meter tjocka kulturlager i rum 1 (se bilaga 2).

emot rester av en träläggning som dock inte var möjlig att datera dendrokronologiskt. Makrofossilanalyser och keramikfynd i anslutning till träläggningen pekar dock på att det rör sig om en utomhusyta som kan ha tagits i bruk under tidigt 1600-tal.

I Yta D observerades en stor del bevarade kulturlager. Merparten av dessa härrör sannolikt från 1700-och 1800-talen. Brandlager som förmodas vara rester från de två stora stadsbränderna åren 1665 och 1719, syntes i sektionen och under dessa fanns två trästockar som kan vara delar av någon form av konstruktion. Stockarna var inte möjliga att datera dendrokronologiskt, men de pekar mot tidigt 1600-tal. Mot botten av sektionen syntes den äldsta marknivån i form av tydliga kulturlager som innehöll keramik, med en generell datering till 1500-talets andra hälft.

Keramik och kulturlagren från den tidigaste fasen tyder på att markanvändningen i området tar sin början under andra hälften av 1500-talet. Under 1600-talet intensifierades denna för att nå sin kulmen under 1700-talet, då exploateringen förefaller mer intensiv.

Sammantaget kan det konstateras att en stor andel bevarade kulturlager från stadsdelens tidigaste fas och möjligen även konstruktioner kvarstår i torpargrunden inom fastigheten Skutskepparen 46.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Arkeologiska meddelanden 20011:02
Södermanlands museums dnr: KN-KUS10-211
Länsstyrelsens dnr: 431-2548-2010
Tid för undersökningen: 20101109-2010101115
Personal: Patrik Gustafsson, Tina Mathiesen
Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 9H3d Nyköping. Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1:10 000.
N6515022 E1793222 (SV)
Koordinatsystem: SWEREF 99 1630
Höjdsystem: RH2000
Undersökt yta: 66 m²

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-43 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning.

Referenser

Andersson, Carolina, Hållans, Ann-Mari & Persson, Boje.1990. *Biografen. Ett 1600-1700-tals-kvarter i Nyköping. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport UV 1990:1*. Stockholm.

Figur 7. Frischakt i torpargrunden (yta D). Till vänster i bild syns bevarade kulturlager. Bilden är tagen från väster. Foto: Lars Norberg år 2010, Sörmlands museum.

Flodin, Lena. 1996. *Arkeologisk förundersökning och kompletterande förundersökning Kv Skutskepparen. Riksantikvarieämbetet UV Stockholm, Rapport 1996:30.* Stockholm.

Folin, Catharina. 1982. *Rapport över antikvarisk besiktning och provundersökning av 9:e kv Skutskepparen 6 och 7, Nyköping, Södermanland den 17-18 mars 1977.* Stockholm.

Gustafsson, Patrik & Pettersson, Björn. 2009. *Kvarteret Åkroken. Medeltid & nyare tid. Nyköping 231:1, Åkroken 3, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum arkeologiska meddelanden 2009:02.* Nyköping.

Hermelin, Olof. 2002. *Kvarteret Skutskepparen. Arkeologisk förundersökning, Nikolai socken Nyköpings kommun. Sörmlands museum arkeologiska meddelanden 2002:03.* Nyköping.

Johansson, Mikael. 2004. *Keramiken från kvarteret Svalan. I: Från klostermark till hamnkvarter på 200 år. Vattugatan och kvarteret Svalan – Ca 1440-1640.* Carlsson, Michél & Hedlund, John. *Stockholms stadsmuseum kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2006:1.* Stockholm.

Karlén, Lars. 1973. *Medeltid och äldre vasatid till omkring 1570. I: Nyköpings stads historia del 1.* Nyköping.

Ljung, Jan-Åke. 1992. *Arkeologisk förundersökning, Södermanland, Nyköping, kvarteret Skutskepparen 19, fornlämning 231. Riksantikvarieämbetet Rapport UV Stockholm 1992:33.* Stockholm.

Nordeman, Kjell. 1986. *Rapport. Kv Skutskepparen nr 3, kv Vattumannen nr 6, 10,13 och 18, Nyköping, Södermanland. Arkivrapport Riksantikvarieämbetet Byrån för Arkeologiska undersökningar. Stockholm.*

- 1986. *Rapport. Tomt nr 3, kv Skutskepparen, Södermanland. Arkivrapport Riksantikvarieämbetet Byrån för Arkeologiska undersökningar. Stockholm.*

- 1981. *Rapport. Kvarteret Skutskepparen, Nyköping, Södermanland. Arkivrapport Riksantikvarieämbetet Byrån för Arkeologiska undersökningar. Stockholm.*

Pettersson, Björn. 2004. *Stadsarkeologiskt register (förstudie). RAÄ 231, Nicolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Sörmlands museum arkeologiska meddelanden 2004:05.* Nyköping.

Århem, Barbro. 2006. *Kaklen från kvarteret Svalan. I: Från klostermark till hamnkvarter på 200 år. Vattugatan och kvarteret Svalan – Ca 1440-1640.* Carlsson,

Michél & Hedlund, John. *Stockholms stadsmuseum kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2006:1.* Stockholm.

Arkiv

Lantmäteriet i Gävle, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

- Stadsplanekarta, Akt nr. C57-1:1. Förrättningsman obekant. Förrättningen 1665 (?), Lådakt.

Sörmlands museums arkiv & bibliotek (SMA)

- Bergström, Carin. Okänt år. *Kvarteret Biografen.* Uppsats. Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

- Karta över Nyköping upprättad 1888 av Adolf Helander. Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

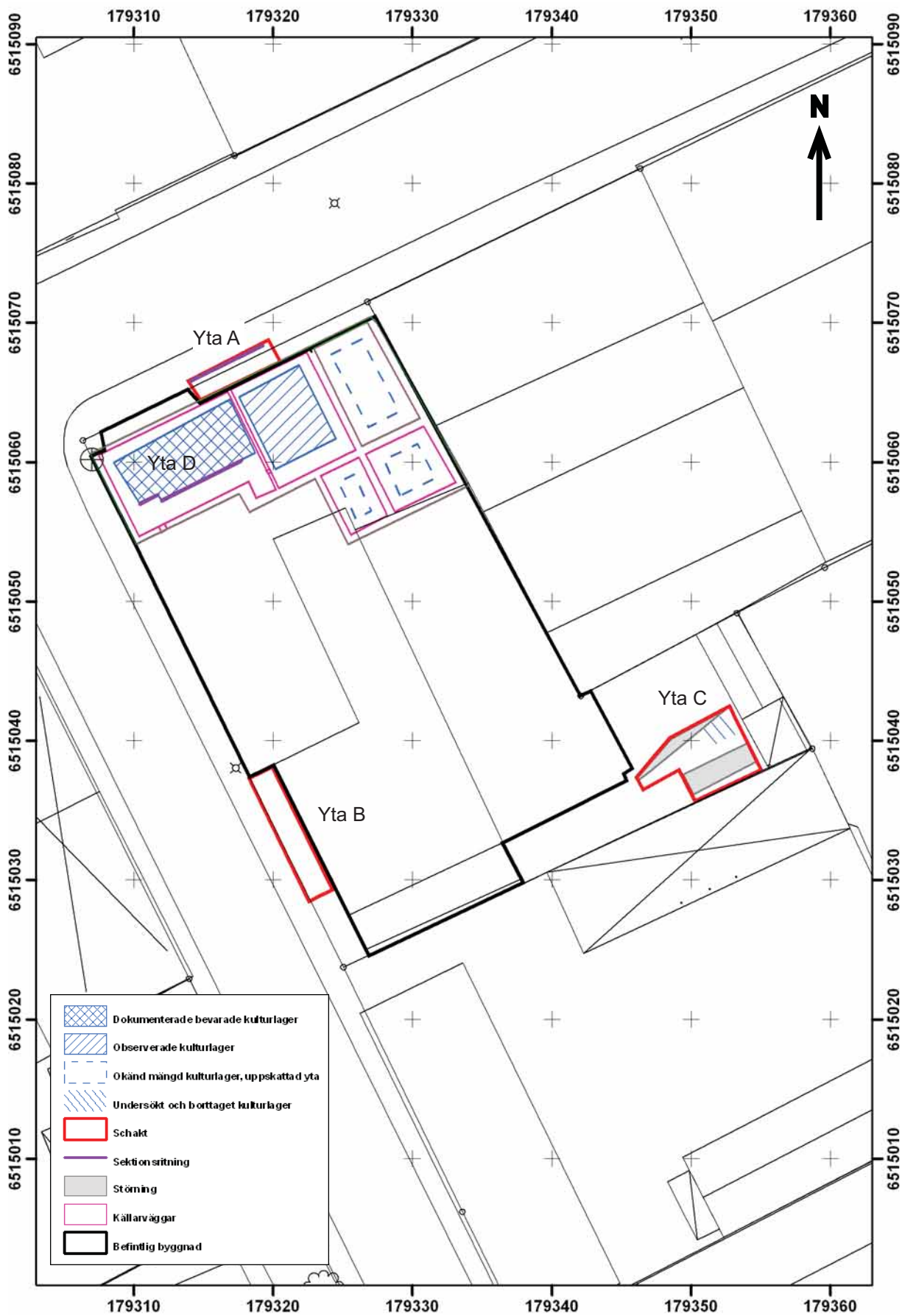
- KN-KUS09-082. Arkeologisk undersökning kvarteret Åkroken 3, år 2010. Arbetsmaterial.

Muntlig uppgift

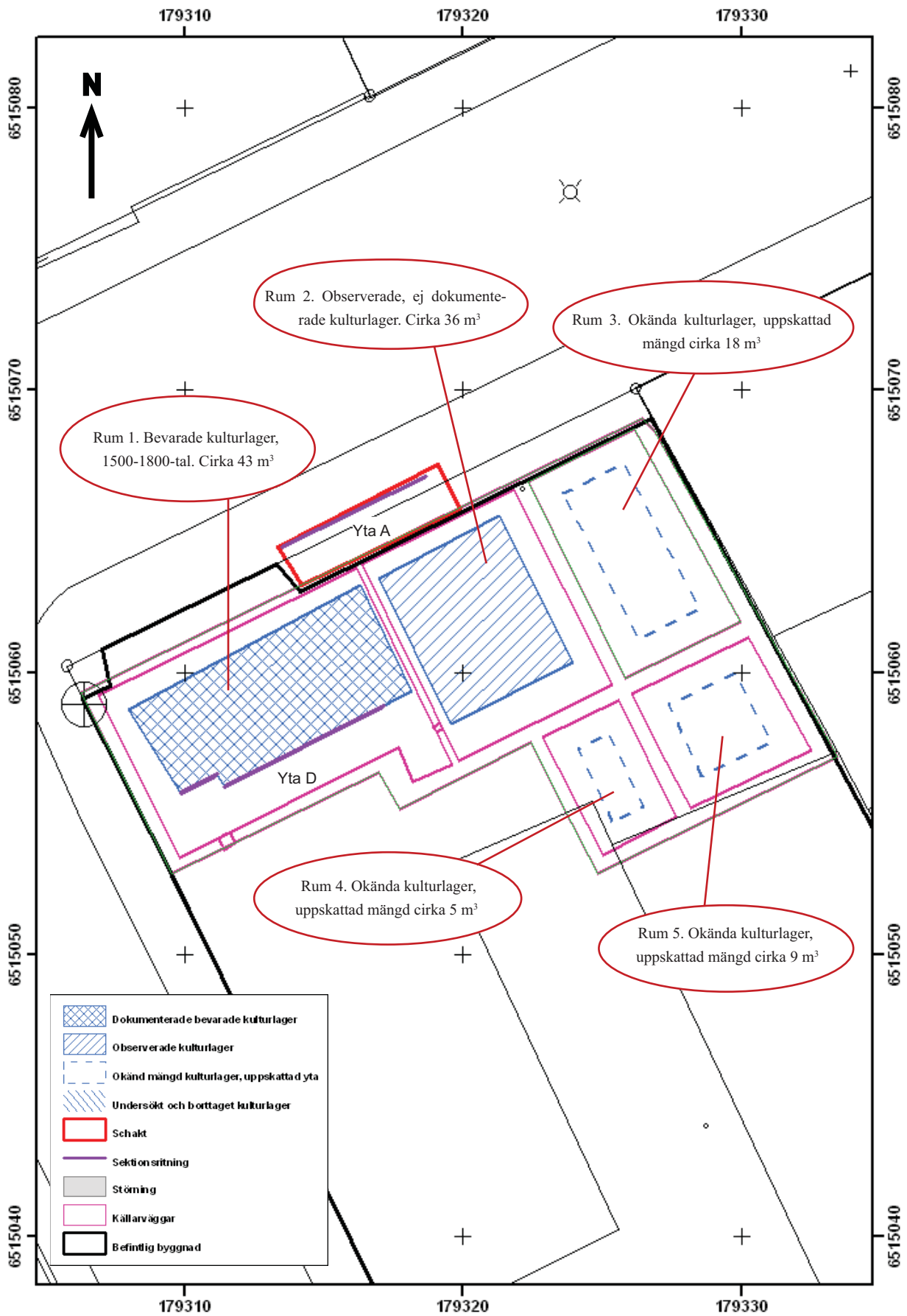
Mathias Bäck, arkeolog, Riksantikvarieämbetet UV-mitt. 2010-12-13.

Bilagor

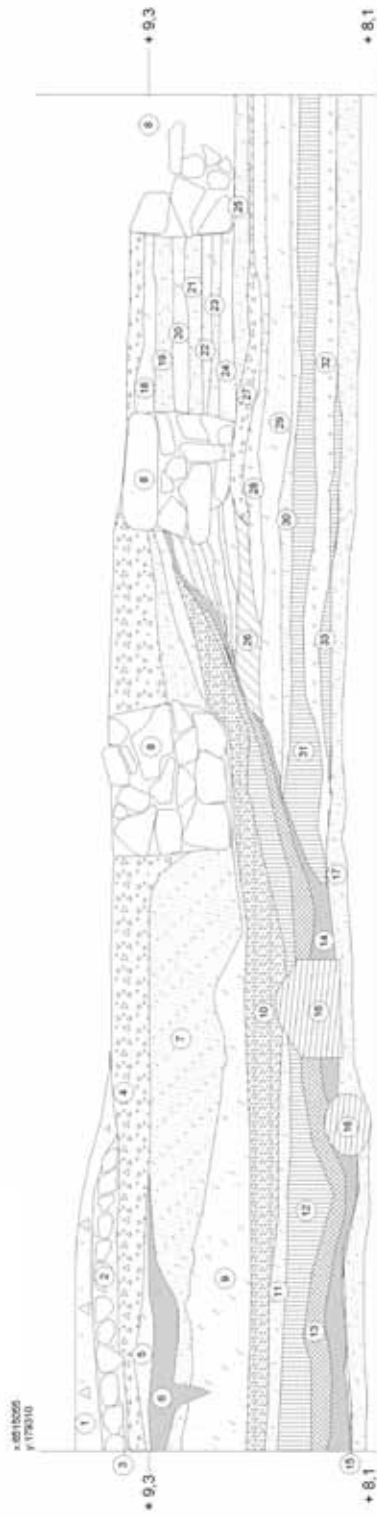
1. Schaktplan. Skala 1:400

2. Plan över schakt & beräknade kulturlager. Skala 1:200.

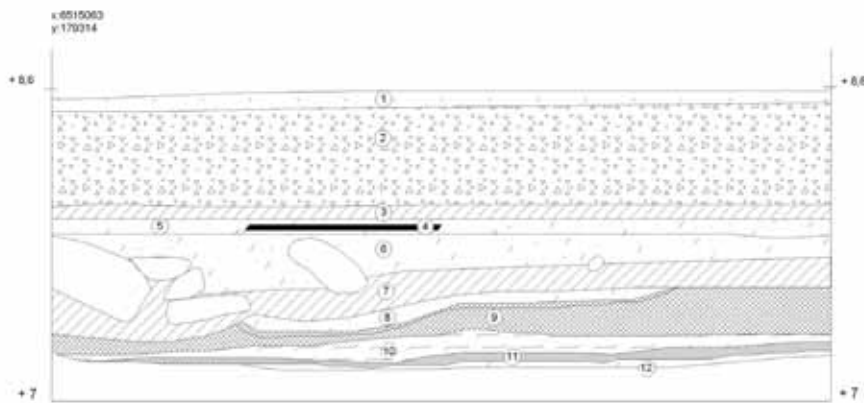
3. Sektionsritning 1 (yta D). Skala 1:40.

Lagerbeskrivning

1. Vit lera.
2. Kullersten.
3. Sattsand.
4. Grå sandig lera med tegelkross och småsten: Ufyllnadslager.
5. Melerad gråvit flammig fin sand med enstaka tegelkross: Ufyllnadslager.
6. Mörkgrå-svart sand. Rikligt med kolfragment. Ufyllnads/destruktionslager.
7. Vitgrå lergilt med inslag av tegelkross.
8. Stensyll.
9. Svart-vit melerat lager med aska, träkol och tegelkross. Destruktionslager/brandlager. Rester från 1719 års brand?
10. Grå sandig lera med enstaka tegellis: Ufyllnadslager.
11. Mörkbrun sand med tegelkross.
12. Mörkgrå sand med tegelkross, enstaka ler- och kofflackar samt keramik. Destruktions- och raseringslager.
13. Orange aska och sand. Destruktionslager/brandlager. Rester från 1665 års brand?
14. Svart kollager. Destruktionslager/brandlager. Rester från 1665 års brand?
15. Tranvä. Golv?
16. Trästockar.
17. Grå fin siltig sand med enstaka träflis, keramik och ben: Markhorisont.
- 18-25. Ljusbeiga sandlager med mörkbruna skikt av markhorisoner i löppen.
26. Omört grått lager med tegelkross. Ufyllnadslager.
27. Grått lergilt trånkt lager med tra och enstaka tegelkross. Tranvä.
28. Brunrott trånkt lager med tra och enstaka tegelkross. Tranvä.
29. Gråvit flammig silt. Ufyllnadslager.
30. Ljusbeige fin sand. Ufyllnadslager.
31. Mörkgrå sandig silt med rikligt med träflis och tegelkross.
32. Grå sandig lera med enstaka träflis.
33. Ljusgrå lera. Ursprunglig marknivå.

4. Sektionsritning 2 (yta A). Skala 1:40.

Lagerbeskrivning

1. Betong
2. Sand, grus, tegelkross: Bärlager.
3. Tegel.
4. Elkabel.
5. Sand
6. Sand, grus, tegelkross: Se lager nr. 2.
7. Mörkgrått sandigt lagermed inslag av tegelkross: Raseringslager.
8. Ljusgrå lera.
9. Mörkbrunt grått sandigt lager med ben, tegelkross och keramik: Raseringslager.
10. Ljusgrå lera.
11. Mörkgrå fin sandig silt: Markhorisont.
12. Grå lera: Opåverkad marknivå.

5. Fyndlista

F nr	Yta	Lager	Sakord	Antal	Antal frag	Vikt (g)	Material	Godstyp	L (mm)	B (mm)	Tj (mm)	N*	E*	Z*
1	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	66	Keramik	Yngre rödgods	90	100	5	6515055	179310	9,3
2	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	3	Keramik	Yngre rödgods	90	45	6	6515055	179310	9,3
3	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	42	Keramik	Yngre rödgods	57	25	6	6515055	179310	9,3
4	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	4	Fajans	Fajans	26	21	9	6515055	179310	9,3
5	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	22	Keramik	Yngre rödgods	50	63	8	6515055	179310	9,3
6	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	6	Keramik	Yngre rödgods	32	42	5	6515055	179310	9,3
7	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	20	Keramik	Yngre rödgods	47	42	4	6515055	179310	9,3
8	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	21	Keramik	Yngre rödgods	53	42	6	6515055	179310	9,3
9	Yta D	Lager 17	Keramik	1	1	6	Keramik	Yngre rödgods	25	33	4	6515055	179310	9,3
10	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	55	Keramik	Yngre rödgods	76	62	11	6515035	179349	9,11
11	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	55	Keramik	Yngre rödgods	76	62	11	6515035	179349	9,11
12	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	1	Keramik	Yngre rödgods	53	18	5	6515035	179349	9,11
13	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	15	Keramik	Yngre rödgods	63	47	5	6515035	179349	9,11
14	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	15	Keramik	Stengods	45	30	6	6515035	179349	9,11
15	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	15	Keramik	Stengods	55	36	5	6515035	179349	9,11
16	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	11	Keramik	Yngre rödgods	30	27	8	6515035	179349	9,11
17	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	15	Keramik	Stengods	50	27	7	6515035	179349	9,11
18	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	18	Keramik	Yngre rödgods	40	33	12	6515035	179349	9,11
19	Yta C	Rensfynd	Kriipipa	1	2	6	Piplera	piplera	64	7	8	6515035	179349	9,11
20	Yta C	Rensfynd	Keramik	1	1	7	Keramik	Yngre rödgods	50	28	5	6515035	179349	9,11
21	Yta D	Lager 12	Keramik	1	1	43	Keramik	Yngre rödgods	73	55	9	6515055	179310	9,3
22	Yta A	Lager 9	Keramik	1	1	34	Keramik	Yngre rödgods	63	46	6	6515063	179314	8,6
23	Yta A	Lager 9	Keramik	1	1	5	Keramik	Yngre rödgods	25	19	4	6515063	179314	8,6
24	Yta A	Lager 9	Keramik	1	1	12	Keramik	Yngre rödgods	36	28	9	6515063	179314	8,6
25	Yta A	Lager 9	Keramik	1	1	11	Keramik	Yngre rödgods	45	23	8	6515063	179314	8,6
26	Yta A	Lager 9	Glas	1	2	5	Glas	-	37	20	2	6515063	179314	8,6
27	Yta C	Mellan trästockarna	Keramik	1	1	63	Keramik	Yngre rödgods	78	46	14	6515035	179349	7,64
28	Yta C	Mellan trästockarna	Keramik	1	1	53	Keramik	Yngre rödgods	52	34	7	6515035	179349	7,64
29	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	77	Keramik	Yngre rödgods	50	67	7	6515063	179314	8,6
30	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	15	Keramik	Yngre rödgods	42	40	6	6515063	179314	8,6
31	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	8	Porslin	Porslin	55	35	3	6515063	179314	8,6
32	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	10	Fajans	Fajans	35	29	7	6515063	179314	8,6
33	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	36	Keramik	Stengods	73	54	8	6515063	179314	8,6

F nr	Yta	Lager	Sakord	Antal	Antal frag	Vikt (g)	Material	Godstyp	L (mm)	B (mm)	Tj (mm)	N*	E*	Z*
34	Yta A	Rensfynd	Glas	1	1	17	Glas	-	47	29	7	6515063	179314	8,6
35	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	5	Keramik	Yngre rödgods	39	22	5	6515063	179314	8,6
36	Yta A	Rensfynd	Piplera	1	1	1	Piplera	-	35	5	4	6515063	179314	8,6
37	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	19	Keramik	Yngre rödgods	68	29	8	6515063	179314	8,6
38	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	1	Keramik	Yngre rödgods	30	10	5	6515063	179314	8,6
39	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	1	10	Keramik	Yngre rödgods	34	24	6	6515063	179314	8,6
40	Yta A	Rensfynd	Flinta	1	1	12	Flinta	-	37	25	6	6515063	179314	8,6
41	Yta A	Rensfynd	Keramik	1	2	20	Keramik	Stengods	39	30	6	6515063	179314	8,6
42	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	14	Keramik	Yngre rödgods	43	30	11	6515055	179310	9,3
43	Yta D	Rensfynd	Keramik	1	1	88	Keramik	Yngre rödgods	74	46	5	6515055	179310	9,3

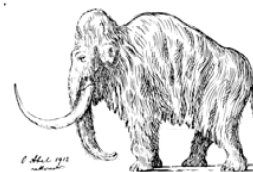
*Koordinater tagna i respektive ytas SV hörn.

6. Dendrokronologisk analys.

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

12 December 2010

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2010:74

Hans Linderson

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV TVÅ PROV VID EN FÖRUNDERSÖKNING INOM NYKÖPING 231:1

Uppdragsgivare: Landstinget Sörmland, Redovisningen, Box 529, 631 07 Eskilstuna. Ange på faktura:420004290 projekt nr 44056 (kontaktperson Tina Mathiesen)

Område: Nyköping **Prov nr:** 72336-337 **Antal sågprover:** 2

Dendrokronologiskt objekt: Prov 1 ev. kavelbro, 2 nederst i sektionen

Information:

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr :	Träd slag	Antal ÅR, 2 radier om inget annat ang	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv-året)	Trädets Egenålder uppskattn
72376	1	Tall	30	Ej Sp	Ej datering	-	100-160
72377	2	Tall	89	Sp 30, ej W	Ej datering	-	130-160

Kommentarer till den dendrokronologiska analysen

Virket har **inte varit möjligt att säkert datera**. De viktigaste skälen till detta är att det rör sig om endast ett prov per konstruktion och de relativt fåtaliga årsringarna. De dateringsförslag som är bäst, indikerar ett fällningsår under första halvan eller mitten av 1600-talet. Notera att detta inte är en säker datering.

Hans Linderson

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891, 0738-448812

Fax +46-46-2224830

e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

MILJÖARKEOLOGISKA LABORATORIET

RAPPORT nr. 2011-006

Arkeobotanisk analys av prover från
förundersökning av Nyköping 231:1,
Nyköpings kommun, Södermanlands
län

Radoslaw Grabowski

INSTITUTIONEN FÖR IDÉ- OCH SAMHÄLLSSTUDIER

Arkeobotanisk analys av prover från förundersökning av Nyköping 231:1, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Radoslaw Grabowski

Bakgrund

På uppdrag av Sörmlands Museum har två makrofossilprover analyserats vid Miljöarkeologiska Laboratoriet (MAL) i Umeå. Proverna härstammar från stadslager och insamlades i samband med förundersökningen av en träanläggning som preliminärt har tolkats som en kavelbro.

Omkring och under träanläggningen identifierades ett grått siltlager som återfanns ovanpå den ursprungliga bottenleran. Bägge proverna är tagna ur detta siltlager; ett prov under trästockarna som utgör anläggningen (prov 1) och ett från silten ovanpå och omkring stockarna (prov 2).

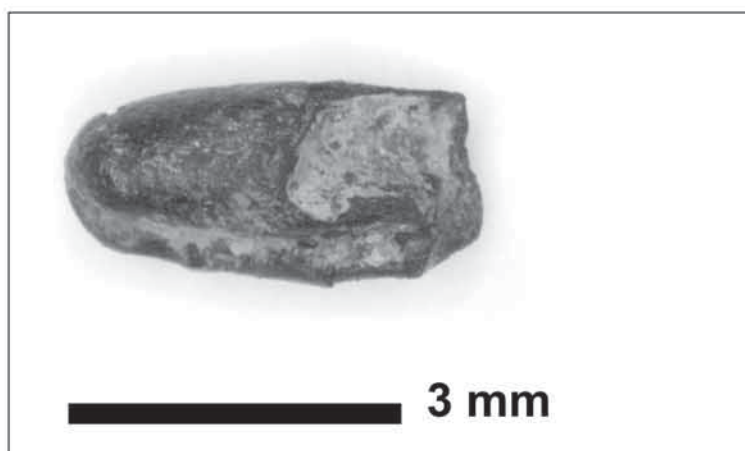
Analysens primära syfte är att bedöma huruvida siltlagret kan representera en tidigare markyta och huruvida tolkningen av lagret som en utomhus/gatumiljö stämmer.

Metod

Jordlager i stadsmiljöer tenderar att uppvisa goda bevarandeförhållanden för botaniskt- och annat organiskt material på grund av relativt våta och anerobiska förhållanden. Med utgångspunkt i denna erfarenhet förbehandlades proverna inte med flotering utan vattensällades istället under kranvatten. Minsta maskstorlek vid vattensällningen var 0,5 mm, en maskvidd som räcker för att fånga upp i princip alla fröer och andra relevanta växtdelar.

Efter vattensällning inspekterades proverna visuellt med hjälp av stereomikroskop med 6 till 50 gångers förstoring. Allt botaniskt material samt andra makrofossil av intresse separerades ur proverna varefter det botaniska materialet identifierades med hjälp av referenslitteratur samt Miljöarkeologiska Laboratoriets referenssamling.

Det botaniska materialet redovisas i detalj i Tabell 1. De övriga makrofossilerna presenteras med förekomst/frånvaro i Tabell 2. Eftersom Miljöarkeologiska Laboratoriet i Umeå är specialiserat inom arkeobotanik är det materialet fullständigt identifierat. Övrigt material, såsom ben, fiskfjäll, slagg, etc kan vid behov plockas ut och skickas till uppdragsgivaren för vidare analys hos en relevant specialist.

Figur 1. Förkolat rågkorn (*Secale cereale*) från Prov 2.

Resultat

Prov nr	Mal nr	Provolym (l)	Sädesslag	Secale cereale – Råg	Insamlade matväxter	Ogräs	Våtmarksväxter
Prov 1	10_0066_001	1			<i>Corylus avellana</i> – Hassel (nötfragment) <i>Rubus idaeus</i> – Hallon	<i>Hyoscyamus niger</i> – Bolmört <i>Chenopodium album</i> – Svinmålla	<i>Carex</i> sp
Prov 2	10_0066_002	1	1			8 24	1

Tabell 1. Det botaniska materialet identifierat i proverna. Förkolnade växtrester är markerade med svart bakgrund. Övriga växter är sub-fossilt bevarade.

	Däggdjursben	Fiskben	Fiskfjäll	Keramikfragment	Tegel/bränd lerklining	Sub-fossilt trä	Harts	Träkol	"Slagg"
Prov 1	4 större fragm 1 tand (gnagare?)								
Prov 2	1 större fragm	1 större ryggkota							

Tabell 2. Övriga makrofossil återfunna i proverna. Förekomst markerat med grå bakgrund.

Sammanfattning och tolkning

Makrofossilen i bägge prover återfanns i en matris huvudsakligen bestående av mineraljord samt sub-fossilt bevarat trä, det senare rimligtvis härstammandes från den undersökta anläggningen.

I **Prov 1** återfanns ben från både fisk och däggdjur, fiskfjäll, keramikfragment, fragment av bränd lera (sannolikt tegel eller bränd lerklining) och träkol. Även små "klumpar" av ett slagglignande material återfanns i detta prov. Dessa slagglumpar verkar inte härröra från en metallurgisk process och är inte magnetiska, de är inte heller organiska och tolkas därför som sannolikt "urskrap" ur en härd eller en ugn. Det botaniska materialet i Prov 1 var mycket sparsamt och bestod av endast ett oförkolnat frö från hallon (*Rubus idaeus*) samt åtta frön av svinmålla (*Chenopodium album*).

I **Prov 2** återfanns ben från fisk och däggdjur, fiskfjäll, tegel/klining, träkol samt ett litet hartsfragment. Det botaniska materialet var något rikare än i Prov 1 men överlag fortfarande exceptionellt sparsamt. Ogräsen representeras av två frön av bolmört (*Hyaoscyamus niger*) samt 24 från svinmålla. En nöt av starr (*Carex* sp) återfanns också i provet samt ett litet fragment av ett hasselnötsskal (*Corylus avellana*). Slutligen återfanns också ett sädeskorn av råg (*Secale cereale*) som också utgör det enda förkolnade växtfyndet i bägge prover.

Med utgångspunkt i provernas liknande sammansättning verkar det röra sig om en likartad typ av deposition. Vid tolkningen av detta material bör de återfunna makrofossilens tafonomi tas i beaktande. Rågkornet kan endast ha förkolnats i samband med någon antropogen process, såsom rostning innan malning eller matlagning vid en härd. Ogräs är vanligt förekommande tillsammans med sädeskorn under både förhistorisk och hostrisk tid, med eftersom alla ogräs som återfanns i de två analyserade proverna var sub-fossilt bevarade måste dessa ha tillkommit och deponerats vid ett separat tillfälle.

Svinmållans frön har historiskt använts för att dryga ut mjöl (Behre 2008) och Bolmörten är en känd medicinal- och drogväxt med starkt hallocinogena egenskaper (Lind & Garner 1993). Bägge arter trivs dock också exceptionellt bra i omrörda, näringsrika ruderatjordar (Kormo et al 1981), såsom de jordar som existerade i de flesta förindustriella stadsmiljöer. Den troligaste tolkningen av förekomsten av dessa två arter i proverna torde därför vara att det rör sig om lokal vegetation i närheten av den undersökta anläggningen. Starrnöten är på liknande sätt en trolig representation för den lokala miljön, då de flesta starrarter är typiska våtmarksväxter.

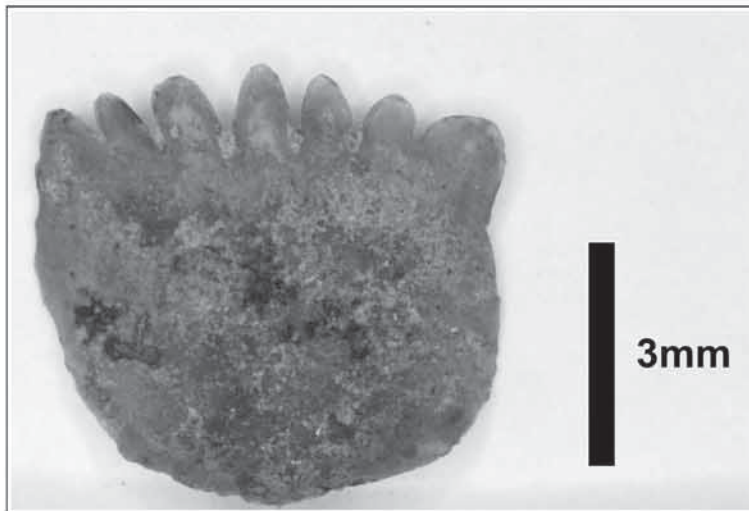
Benmaterialet utgörs till största delen av obrända fiskben, fiskfjäll samt ben som tydligt härrör från däggdjur. Brända ben förekommer också, men endast i mycket små mängder. Det är därför troligt att även benen härstammar från fler än en formativ process och har deponerats vid mer än ett tillfälle.

Med utgångspunkt i analysresultaten föreslås därför en tolkning av platsen som en utomhusmiljö i ett relativt tätbebyggt område där nersmutsning med matavfall och urskrap från härdar förekom upprepade gånger under en ospecificerad tidsperiod. Det näringsrika avfallet och den omrörda jorden resulterade i en typisk ruderatflora och området bör även ha varit antingen delvist vått (för att förse en lämplig växtmiljö för starren) eller utsatt för översvämningar (ifall starrnöten har transporterats med vatten).

Materialets potential för vidare studier/forskning är avhängigt av vilka frågor man ställer upp för framtida provtagning och analys. De undersökta lagrens, något svårtolkade, slumpmässigt ackumulerade material kan sannolikt inte användas för studier av specifika växtanvändningsprocesser eftersom materialet inte kan knytas till specifika formationsprocesser.

Dock har materialet potential att bidra med information om hur den provtagna lokaliteten bör ha sett ut under dess användningsperiod. Eftersom mängden botaniska rester var relativt litet i de undersökta proverna rekommenderas något större provmängd vid framtida provtagning. Prover om 5-10 liter borde vara optimalt för att få fram säkrare underlag för den arkeobotaniska analysen.

För en god genomgång av den stadsarkeologiska botanikens potential och problem rekommenderas artikeln *Arkeobotaniske undersøgelser fra middelalderbyen København – medotik og utvalgte eksempler* av Anine Moltsen (2001).

Figur 2. Fiskfjäll från Prov 2

Referenser

Behre, K. E. 2008. Collected seeds and fruits from herbs as prehistoric food. *Vegetation history and archaeobotany*. Vol.17.

Korsmo, E., Vidme, T & Fykse, H. 1981. *Korsmos ogräsplanscher*. LT. Stockholm.

Lind, J. & Garner, H. N. 1993. *Klosterhaven i Øm*. Øm Klostermuseum. Herning.

Moltsen, A. Arkæobotaniske undersøgelser fra middelalderbyen København – medotik og utvalgte eksempler. I: Viklund, K (ed). *Nordic Archaeobotany – NAG 2000 in Umeå*. Archaeology and Environment 15. Umeå University. Umeå.

Vetenskapliga förkortningar som används i texten

sp- används när en art kan bestämmas till släkte men inte till en specifik art. Till exempel blir *Galium* sp = en art inom släktet Måror.

MAL
Miljöarkeologiska laboratoriet
Umeå Universitet
901 87 UMEÅ
Telefon: 090-786 50 00
Telefax: 090- 786 76 63
Hemsida: www.idesam.umu.se/mal/

Radoslaw Grabowski
radoslaw.grabowski@arke.umu.se